

8. Карташов В.Н. Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность: монография / под ред. Н.И. Матузова. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1989. 218 с.

9. Засоби державного регулювання господарської діяльності. зб. наук. праць / ред. кол.: В.С. Щербина, Т.В. Боднар та ін. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. 184 с.

10. Хозяйственный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / под общ. ред. А.Г. Бобковой. Харьков: Издатель ФЛП Вапнярчук Н.Н., 2008. 1296 с.

УДК 346.11

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОГО ТОВАРОВИРОБНИКА І ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

CORRELATION BETWEEN THE PRINCIPLE OF PROTECTION OF THE NATIONAL PRODUCER MANUFACTURER AND UKRAINE'S OBLIGATIONS IN THE WORLD TRADE ORGANIZATION

Щокіна О.О., к.ю.н.,

доцент кафедри господарського права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Сабадаш І.І., студент факультету
прокуратури та кримінальної юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті висвітлюються проблеми співвідношення принципу захисту національного товаровиробника і зобов'язань України у Світовій організації торгівлі. Зокрема, проводиться аналіз основних наукових позицій щодо наслідків вступу України до Світової організації торгівлі і визначається зміст принципу захисту національного товаровиробника. Також особлива увага приділяється дослідженню практичних аспектів аналізованого питання.

Ключові слова: принцип, національний товаровиробник, зобов'язання, Світова організація торгівлі, наслідки.

В статье освещаются проблемы соотношения принципа защиты национального товаропроизводителя и обязательств Украины во Всемирной торговой организации. В частности, проводится анализ основных научных позиций последствий вступления Украины во Всемирную торговую организацию и определяется содержание принципа защиты национального товаропроизводителя. Также особое внимание уделяется исследованию практических аспектов анализируемого вопроса.

Ключевые слова: принцип, национальный товаропроизводитель, обязательства, Всемирная торговая организация, последствия.

The article deals with the problems of the correlation of the principle of protection of national commodity producers and Ukraine's obligations in the World Trade Organization. In particular, the author analyzes the main scientific positions on the consequences of Ukraine's accession to the World Trade Organization and defines the content of the principle of protection of the national commodity producer. In view of this, we can see that, speaking of the relation between the principle of protection of the national producer and the obligations of Ukraine in the World Trade Organization, it can be argued that the World Trade Organization has in some way limited the state's ability to support its commodity producers, but on the other hand, it can be said that this is certain an incentive for self-development of such enterprises, through introduction of new technologies, modernization of production, etc., in order to be competitive on the international market, using for this purpose their own effort. Therefore, in this aspect, particular attention is paid to the study of the practical side of the issue under consideration, on the basis of which it is concluded that the ratio of the principle of protection of the national producer and Ukraine's commitments to the World Trade Organization took the last, but the negative result for such national producers of such a ratio was reduced by the state, since they were given additional antidumping and antitrust guarantees, antisubsidy measures were implemented, which, combined with the realities of the world market of goods and services, became only an additional impetus for the development of national commodity producers and increasing their efficiency. Thus, coupled with an active state policy in the field of stimulation of domestic commodity producers, such measures will significantly contribute to the improvement of Ukraine's trade balance and open up the potential for import substitution of certain types of food products that can be created in Ukraine but don't develop due to price competition from importers.

Key words: principle, national commodity producer, obligation, World Trade Organization, consequences.

Україна стала повноправним учасником Світової організації торгівлі (далі – СОТ) лише у 2008 р. і задля досягнення цієї мети була вимушена реформувати власне законодавче поле. Членство в СОТ накладає на країну-члена цілком конкретні зобов'язання, які за змістом можна додати умовно об'єднати в такі групи: по-перше, це зміни, що стосуються національного торговельного режиму загалом (ввізні та вивізні мита, правила та процедури митної оцінки та походження товарів, принципи застосування захисних заходів у торгівлі тощо); по-друге, це запровадження на національному рівні міжнародних принципів і процедур застосування технічних норм і стандартів, санітарних і фітосанітарних заходів тощо, тобто інструментів забезпечення безпеки споживачів; по-третє, це зміни національного режиму регулювання окремих секторів промисловості та сільського господарства, сектору послуг.

Глибоке занепокоєння викликає проблема співвідношення взятих Україною зобов'язань у рамках СОТ і положеннями національного законодавства, а саме принципом захисту національного товаровиробника, закріпленого у ст. 6 Господарського кодексу України, адже очевидно, що членство у СОТ обмежить застосування певних заходів щодо підвищення конкурентоздатності національного товаровиробника.

Оцінці наслідків вступу України до СОТ присвятили свої роботи вітчизняні та іноземні фахівці, зокрема В.І. Сиденко, З.В. Левченко, Г.Є. Петрова, В.Г. Полонський, С.О. Новіков та ін., але питання співвідношення захисту національного товаровиробника і зобов'язань України у СОТ досліджено недостатньо.

Метою дослідження є визначення особливостей співвідношення принципу захисту національного товарови-

робника і зобов'язань України, які витікають із членства у СОТ, що стосуються змін національного режиму регулювання окремих секторів промисловості.

Сам факт вступу України до СОТ є неоднозначним з погляду національних економічних інтересів. Так, з одного боку, вступ України до СОТ автоматично надає нашій державі цілий ряд позитивних можливостей, а саме: покращення доступу до ринків країн-членів СОТ та отримання гарантій щодо збереження умов цього доступу у майбутньому; узгодження значної частини національних нетарифних заходів регулювання торгівлі з міжнародними нормами та правилами; доступ до незалежного механізму вирішення торговельних суперечок з країнами-членами СОТ; можливість впливати на майбутні правила міжнародної торгівлі; можливість захищати інтереси національних виробників у переговорах щодо вступу до СОТ інших країн, насамперед країн СНД, які є важливими торговельними партнерами України. Необхідно також пам'ятати про те, що вступ країни до Світової організації торгівлі – це сертифікат відповідності національного правового режиму у сфері торгівлі міжнародним нормам, що є сигналом для міжнародних інвесторів і торгово-економічних партнерів про те, що Україна є надійним партнером.

Щодо негативних аспектів вступу до СОТ, то необхідно звернути увагу на накладення деяких обмежень на проведення внутрішньодержавної економічної політики. Зокрема, угоди СОТ прямо забороняють державі використовувати певні інструменти регулювання діяльності національних товаровиробників і змушують відмовитися від використання традиційних важелів економічної і, насамперед, вертикальної промислової політики, а саме: неприпустимим є використання підприємством фінансової допомоги та субсидій держави, обмежені можливості застосовувати пільги до оподаткування, мита і інших платежів, списувати заборгованості підприємств перед державою, використовувати державні закупівлі як інструмент стимулювання вітчизняного виробництва, контролювати і регулювати фінансові потоки, висувати до іноземних інвесторів вимоги з приводу місця придбання ними комплектуючих (вимога місцевого компонента виробництва) і напрямків збуту товарів. Потрібно відмовитися від багатьох положень, закріплених у наявних галузевих програмах (зокрема, відповідно до законів про підтримку вітчизняних гірничо-металургійного комплексу, суднобудування, автомобілебудування, літакобудування), несумісних із нормами СОТ [6, с. 68]. І хоча в довгостроковій перспективі всі ці зміни можна розглядати як позитивний чинник для національної економіки, в короткостроковому майбутньому такий стан справ із великою ймовірністю може створити проблеми для товаровиробників, що користуються державними субсидіями.

Тому саме ліквідація діючих механізмів державного субсидіювання нині є важливою проблемою для України в контексті її зобов'язань як члена СОТ, оскільки зменшення прямої підтримки з боку держави суттєво ускладнило роботу підприємств сільськогосподарського машинобудування, автомобілебудування, чорної металургії, а також для окремих виробників, на яких поширюється дія системи державних закупівель. Крім того, на всіх промислових підприємствах позначилася зміна цін на сировину, матеріали, обладнання, комплектуючі, зміна тарифів на споживані послуги природних монополій, зміна умов отримання різних видів послуг (страхових, фінансових). Так, наприклад, вступивши у 2008 р. до СОТ, вітчизняні металурги отримали доступ до ринків майже 160 країн світу та скасування кількісних обмежень на експорт готового прокату до країн ЄС. Відбулося також одночасне зниження та зв'язування ввізних мит на продукцію металургійної галузі. Українські виробники отримали рівноправний доступ до механізму вирішення торговельних суперечок у рамках СОТ. На перший погляд, зазначені заходи мали б позитив-

но вплинути на розвиток галузі, проте, як свідчить динаміка обсягів виробництва й експорту основних видів металопродукції, за даними Steel Statistical Yearbooks 2016, експорт знизився з 30 млн т в 2007 р. до 15 млн т у 2016 р. [7], що дає можливість зробити однозначний висновок: вітчизняним металургам не вдалося ними скористатися, насамперед через заборону СОТ надавати експортні субсидії виробникам, а також обмеження внутрішньої підтримки підприємств. Тож, враховуючи той факт, що український уряд суттєво не переймався докорінною модернізацією вітчизняних металургійних підприємств, а лише займався субсидіюванням галузі, після накладення заборон СОТ увесь тягар розвитку галузі було покладено виключно на власників таких підприємств, які в умовах світової конкуренції, як свідчить статистика, не змогли впоратися з цим завданням.

Отже, можна говорити про те, що зазначені умови членства в СОТ дещо йдуть в розріз із задекларованим у ст. 6 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. принципом захисту національного товаровиробника [4]. Під таким захистом слід розуміти застосування певних заходів щодо підвищення конкурентоздатності товаровиробника та його захисту від застосування органами іноземних держав, митними союзами або економічними угрупованнями антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних захисних заходів, зростаючого або навіть масового імпорту в Україну, що завдає значної шкоди вітчизняному товаровиробнику. Законом також може бути передбачені спеціальні заходи щодо захисту національного товаровиробника від демпінгового імпорту та спеціальні заходи щодо імпорту, який завдає або може завдати істотної шкоди національним товаровиробникам, а також визначено перелік видів товарів і послуг, експорт, імпорт і транзит яких через територію України забороняється. Захист національного товаровиробника в Україні може здійснюватися шляхом установлення обов'язковості або заборони певних дій, видачі певних дозволів (ліцензій, патентів тощо), здійснення реєстраційних дій, встановлення стандартів, квот, надання субсидій, дотацій, компенсацій, застосування економічних санкцій тощо.

Таким чином, говорячи про співвідношення принципу захисту національного товаровиробника і зобов'язань України у СОТ, можна стверджувати, що СОТ певним чином обмежила можливості держави підтримувати своїх товаровиробників, однак, з іншого боку, це є певним стимулом для самостійного розвитку таких підприємств шляхом впровадження нових технологій, модернізації виробництва тощо задля можливості бути конкурентоспроможними на міжнародному ринку, використовуючи для цього власні зусилля. Крім цього, враховуючи той факт, що вступ України до СОТ спричинив значне підвищення конкуренції на національному ринку, одразу ж постало питання про необхідність захисту національного товаровиробника та підвищення рівня знань про систему захисних заходів серед українських підприємств. Виходячи з вищевказаного, 10 квітня 2008 р. Верховною Радою України за спрощеною процедурою було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з питань захисту національного товаровиробника від субсидованого, демпінгового та зростаючого імпорту», від 10 квітня 2008 р., яким було внесено зміни відразу до трьох законів України: «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [5]. Законопроект також було розроблено у зв'язку із зауваженнями країн-членів СОТ щодо необхідності приведення законодавства України у сфері застосування антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів у відповідність до положень Угоди про застосування статті VI ГАТТ/СОТ, Угоди про субсидії та компенсаційні за-

ходи ГАТТ/СОТ та угоди про захисні заходи ГАТТ/СОТ, які регулюють порядок ініціювання та проведення антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних розслідувань і застосування антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних заходів у межах вимог СОТ [1–3].

На практиці ці способи захисту національного товаровиробника діють таким чином: в галузі машинобудування за період 2013–2017 рр. відповідно до звернень вітчизняних товаровиробників було порушено 18 торговельних розслідувань щодо імпортової продукції, і за цей же період було застосовано / продовжено дію 17 захисних заходів. Будуть продовжені антидемпінгові заходи щодо імпортерів в Україну стрілочних переводів (код УКТЗЕД 8608 00 10 00), термін дії яких подовжено до 2019 р. Причому ставка антидемпінгового мита різниться залежно від виробника: для ТОВ «Муромська стрілочна компанія» – експортера стрілочних переводів, вироблених ВАТ «Муромський стрілочний завод», у розмірі 13,44%, розмір ставки для інших експортерів становить 59,4%. Антидемпінгові заходи також стосуються поставок з Китайської Народної Республіки ламп розжарювання електричних (код УКТЗЕД 8539 22 90 10). Причому в 2013 р. термін дії заходів подовжено на 5 років, і остаточне антидемпінгове мито встановлено у розмірі 74,63%. Ще однією формою захисту внутрішнього ринку є використання компенсаційного мита з метою встановлення рівних умов для внутрішніх та імпортованих товарів шляхом компенсації різниці в цінах. До машинобудівної продукції ці заходи застосовувалися у 2016 р., а саме легкових автомобілів (код УКТЗЕД 8703) з РФ. До 2021 р. встановлено остаточне компенсаційне мито у розмірі – 17,66%, для ТОВ «Соллерс – Далекий Схід» у розмірі 17,66%; для ВАТ «АвтоВАЗ» у розмірі – 14,57%; для інших виробників Російської Федерації – 10,41%. І навпаки, як відповідач Україна бере участь у 13 торговельних суперечках, зокрема щодо певних видів пасажирських автомобілів, де позивачем виступає Японія.

Водночас слід зазначити, що антидемпінгові мита, що через свій особливий статус виділяються у окрему категорію, є найпоширенішим у СОТ механізмом надзвичайного захисту внутрішнього ринку у кризові періоди: у період з 1995 по 2017 р. країнами-членами СОТ було ініційовано 5 286 антидемпінгових розслідувань, 3 405 із яких завершилися прийняттям рішення про введення антидемпінгового мита [8]. Наслідки застосування таких мит є аналогічними запровадженню або підвищенню тарифної ставки на імпорт продукції – цінова конкурентоспромож-

ність національного виробника на внутрішньому ринку підвищується, проте ціною збільшення вартості імпорту для вітчизняних споживачів. Перевагою антидемпінгового мита, за значної ситуаційності його застосування, є те, що воно застосовується не до всіх джерел імпорту, а до конкретної країни, що дозволяє уникнути суттєвого зменшення імпортової продукції на внутрішньому ринку, якщо такий результат є необхідним.

Іншим особливим видом мита виступає компенсаційне, яке впроваджується у відповідь на субсидування у країні-експортері певної продукції (що є особливо актуальним, враховуючи, що продовольчий сектор у більшості країн є одним найбільших об'єктів субсидіювання).

Оскільки системи субсидування сільського господарства у багатьох розвинених країнах не підпадають під визначення специфічних або нелегітимних, компенсаційні заходи історично вживаються набагато рідше. Так, у період з 1995 по 2017 р. державами-членами СОТ було ініційовано 445 компенсаційних розслідувань, 240 з яких вилилися у прийняття рішення про застосування компенсаційних мит [9]. Як і у разі з антидемпінговим митом, цей інструмент може використовуватися у політичних цілях і сприймається партнерами негативно, тому під час прийняття відповідних рішень необхідно готувати адекватну та вичерпну доказову базу.

У поєднанні з активною державною політикою у сфері стимулювання вітчизняних товаровиробників такі заходи значно сприятимуть покращенню торговельного балансу України і відкривають можливості для імпортозаміщення окремих видів продовольчої продукції, що можуть створюватися в Україні, але не розвиваються через цінову конкуренцію з боку імпортерів.

Таким чином, у співвідношенні принципу захисту національного товаровиробника і зобов'язань України у СОТ перевагу отримали останні, адже їх наявність вносить корективи в інструментальне наповнення принципу, закріпленого у ст. 6 ГК. Насамперед йдеться про обмеження використання традиційних важелів економічної політики держави, таких як державна фінансова допомога та державні субсидії для підприємств. Проте негативний для національних товаровиробників результат такого співвідношення був пом'якшений державою, оскільки їм були надані додаткові антидемпінгові й антимонопольні гарантії, здійснені антисубсидійні заходи, що у сукупності з реаліями світового ринку товарів і послуг стали лише додатковим поштовхом для розвитку національних товаровиробників і підвищення рівня їх ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про застосування Статті VI Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1994 р.: Угода від 15 квітня 1994 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_010.
2. Угода про субсидії і компенсаційні заходи: Угода від 15 квітня 1994 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_015.
3. Угода про захисні заходи: Угода від 15 січня 1994 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_016.
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
5. Про внесення змін до деяких законів України з питань захисту національного товаровиробника від субсидованого, демпінгового та зростаючого імпорту: Закон України від 10 квітня 2008 р. № 252-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 23. Ст. 215.
6. Дорофієнко В. Про деякі аспекти економічних наслідків приєднання України до СОТ. Економіст. 2015. № 8. С. 66–70.
7. Steel Statistical Yearbooks 2016 / WorldSteel Association. URL: <https://www.worldsteel.org>.
8. Anti-dumping / World Trade Organization. 2017. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/adp_e/adp_e.htm.
9. Subsidies and countervailing measures / World Trade Organization. 2017. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/scm_e/scm_e.htm.